

РОЗДІЛ III

Рекреаційна географія та географія туризму

УДК 379.85:642

Інна Нестерчук

Гастрономічно-туристичне районування: планування та проектування туристично-рекреаційного простору

В статті використано суб'єктивний підхід щодо узагальнення планування та проектування туристично-рекреаційного простору в площині гастрономічно-туристичного районування на регіональному рівні. Обґрунтовано авторське трактування понять «гастрономічно-туристичне районування» та «гастрономічно-туристичний район». Поглиблено принципи та методи районування території, а саме гастрономічно-туристичного районування регіону, як нової форми організації простору з метою рекреації та розваг. Обґрунтовано гастрономічно-туристичне районування як перспективне підґрунтя територіального управління, проектування й планування в межах досліджуваної території. В результаті дослідження було встановлено, що екстенсивний розвиток туризму в подальшому призводить до загострення протиріч між можливостями задоволення рекреаційних потреб і зростанням чисельності внутрішніх туристів і рекреантів.

Ключові слова: гастрономічно-туристичне районування, гастрономічно-туристичний район, Правобережне Полісся, гастрономічний туризм, територіальне управління, регіональне проектування й планування.

Постановка наукової проблеми та її значення. Суспільство еволюціонує в історичному розрізі, що наштовхує на нову мотивацію в організації простору. Науково-технічний прогрес та доходи людства породжують нові реалії у сприйнятті відпочинку, розваг, оздоровлення, мандрів. Вибудовується уявлення про туристично-рекреаційний простір із новим вектором – гастрономічний туризм. Об'єктом наукового пошуку постає гастрономічно-туристичне районування.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Аналіз наукових публікацій із приводу вивчення туристичних регіонів анонсовано в А. Ю. Александрової [1], О. О. Бейдика [2], Ю. А. Веденіна [3], Ю. Д. Дмитревського [4], І. В. Зоріна [5], В. А. Квартальнова [5], О. О. Любіцевої [6], Д. В. Ніколаєнко [3], Л. Ю. Мажар [7], Н. С. Мироненко [8], В. С. Преображенського [10] та ін.

Метою статті є наукова розвідка визначення факторів та етапів гастрономічно-туристичного районування, введення в науковий обіг понять «гастрономічно-туристичне районування», «гастрономічно-туристичний район», поглиблення принципів та методики районування, саме в розрізі гастрономічно-туристичного районування, обґрунтування перспектив управління, проектування й планування гастрономічно-туристичного районування, що є основними завданнями.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Безсумнівим є те, що районування є фундаментальним поняттям в географії. Будь-яку територію чи акваторію можна розчленувати на однорідні райони за різноманітними ознаками. Відмінність районування полягає в тому, що районоутворення це об'єктивний і закономірний процес та форма організації простору. Районування вченими проводилося завжди з конструктивною метою, яка віддзеркалювалася у розвитку національної економіки. Туристично-рекреаційне районування є сегментом у загальному процесі районування території держави. Воно спирається на закономірні фактори.

Гастрономічно-туристичне районування – це розподіл території за принципом однорідності (рівень рекреаційного освоєння під кутом гастрономічного потенціалу), характеру рекреаційного використання, об'єднання в туристично-гастрономічні райони за своєрідними ознаками та ранжування за набором і ступенем вираженості ознак.

Гастрономічно-туристичний район – структурно-динамічний, інституційно-організований туристично-рекреаційний простір, який гастрономічно маркований та наділений унікальним гастрономічно-туристичним потенціалом, що продукує автохтонний гастропродукт, інстаграмну гастропослугу для туристів та всіх зацікавлених сторін у сфері рекреації, розваг, готельно-ресторанного бізнесу.

Фактори формування гастрономічно-туристичних районів, за Л. Ю. Мажар [7]: геотериторіальні, туристсько-рекреаційні потреби людини, економічні, фактори безпеки, організаційно-управлінські, інфраструктурні, соціально-психологічні, демографічні, екологічні, медико-санітарні, технологічні, інноваційні, кадрового забезпечення та додані автором: інституційні (створення ОТГ), гастрономічно-туристичні (гастропотенціал), релігійні (заборони, пости), історичні (міфи, легенди, навіювання, медитації). Неможливо реалізувати районоутворення без територіально-, компонентно-структурних геопросторових процесів: диверсифікація, концентрація, стягування, агломерація, поляризація, диверсифікація, інтеграція. Процес районування закономірно підпорядкований етапам [9]. Уперше рекреаційне районування було проведено В. С. Преображенським [10], корекція проведена І. В. Зоріним, наступна варіація виконана І. В. Зоріним та В. А. Квартальновим на території близького зарубіжжя. Територію України розбито на рекреаційні одиниці районування О. О. Бейдиком [2].

Поставлене нами дослідницьке завдання торкалося саме гастрономічних смаків та вподобань туристів, тому районоутворюючими ознаками були гастрономічні фестивалі, гастрономічні події, гастрономічні об'єкти (до прикладу пам'ятники, присвячені їжі). Отже, ми спиралися на такі компоненти в статурі зазначеній у легенді карти: харчування, магазини, промислові, алкогольні, фестивалі (рис. 1). Складність ідентифікації та делімітації районів як цілого утворення визначалося різнохарактерним розвитком та розміщенням окремих підсистем та елементів. На практиці гастрономічно-туристичні райони можуть бути виділені за сукупністю ознак, кожний із яких відображає одну зі сторін багатогранних районоутворюючих процесів.

Районоутворюючі функції: структура рекреаційних функцій залежно від переважаючого використання рекреаційних ресурсів (гастрономічна); ступінь рекреаційного освоєння території; ступінь відкритості району; перспективність освоєння. Для рекреаційної мети, за Т. Ніколаєнко, виділяють такі типи рекреаційного простору: невідомий простір, місце, свій простір, піонерний простір, периферія, чужий простір. Процес підпорядковується чотирьом етапам. Перший етап – неосвоєна, унікальна, заповідна територія з перспективними рекреаційними ресурсами. Другий етап – розвивається, масмедійно розкручується новий рекреаційний район, який відвідують відомі люди, які просувають дистинацію. Третій етап – район на гребені відомості та поступово втрачає лідируючі позиції (політична нестабільність, природні катаклізми, екологічні катастрофи). Четвертий етап – район перепрофільовується, відшуковується нова родзинка, на ринку район займає свою нішу та приносить сталий прибуток. Зазвичай рекреаційна спеціалізація району завжди доповнює основну галузь національної економіки у певній адміністративно-територіальній одиниці.

Стадійність гастрономічно-туристичного районування підпорядковується певним функціям: профільна, супутня, ребіалітаційна функція. При цьому все-таки повинні бути дотримані загально-географічні принципи районування, тому ми спиралися на фізико-географічне районування професора П. Шищенка. Вибір методів гастрономічно-туристичного районування залежав від території дослідження Правобережного Полісся, тому застосували картографічний, статистичний, математичний, комплексний методи. В основі цього дослідження лежить територіально-структурний аналіз із залученням методу інтегративного аналізу та генералізованого аналізу. Наразі взаємно зв'язане районування може відбутися, коли дотримані ідентифікаційні ознаки району.

Критерії районування спиралися на фактори розвитку гастрономічного туризму: фізико-географічні, екологічні, селітебні, історико-культурні, гастрономічні, інституційні, інфраструктурні. Ієрархія гастрономічно-туристичних районів спиралася на вагу гастрономічного потенціалу: *гастрономічно-туристична зона Правобережне Полісся; гастрономічно-туристичні райони з*

балом понад 5000 за гастрономічним потенціалом: 1. Кузнецовсько-Дубровицький; 2. Баранівсько-Ірпінський; від 2501 до 5000 балів: 3. Любомльсько-Рожищенський; 4. Емільчинсько-Убортський; 5. Малинсько-Малинівський; від 1001 до 2500 балів: 6. Шацько-Сарнеський; 7. Олевсько-Іванківський; від 101 до 1000 балів: 8. Костопільський; 9. Тертерівсько-Ужський; 10. Чистогалівський; до 100 балів: 11. Рокитнівський; 12. Довбишський; 13. Овруцький; 14. Прип'ятський.

Практика рекреаційного районування спирається на п'ятиступеневу систему таксономічних одиниць: зона, область, район, рекреаційна місцевість, рекреаційний мікрорайон. Ми використали у своєму дослідженні лише поділ на гастрономічно-туристичну зону та райони, що було продиктовано банком даних досліджуваної території.

Вихідними базовими картографічними даними була типова картографічна основа для тематичних карт, виготовлена шляхом цифрування крупномасштабних растрових топографічних карт. Її було отримано з ресурсу <http://martimes.inf.ua/MapBases.html>. Для забезпечення відповідності сучасним назвам одиниць адміністративно-територіального поділу її було оновлено за допомогою Геопорталу адміністративно-територіального устрою України <http://atu.gki.com.ua/ua/karta>.

В основу карти покладений фізико-географічний поділ території Правобережного Полісся. Карта фізико-географічного районування взята із Національного атласу України.

Вихідні профільні (тематичні) дані були зібрані автором карти з декількох джерел, у тому числі із відомостей в Інтернеті. Це гастрономічні фестивалі, базова туристична інфраструктура, харчова індустрія, аграрне виробництво та туристично-інформаційні центри.

Додатково використані профільні (тематичні) дані з відкритих джерел. Це геодані відкритої карти доріг (Open Street Map – OSM, <https://www.openstreetmap.org/>), а також дані Wikimapia (<https://wikimapia.org>). На ці картографічні ресурси геопросторові дані наносяться переважно власниками компаній, відвідувачами та споживачами послуг.

Опрацювання й верифікація вихідної картографічної інформації. Дані, зібрані й об'єднані з різних джерел, а також дані, участь у зборі яких приймали волонтери (непрофільні спеціалісти), можуть містити дублікати. Дублікатами вважаються об'єкти, розміщені поряд й які мають однакові назви. Наприклад, відстань між закладами громадського харчування, як правило, рідко буває менше 20 м. Але часто буває так, що заклади громадського харчування розміщуються поряд, проте мають різні назви; відповідно, вони є різними об'єктами. Лише поєднання невеликої відстані й назви є достатнім доказом дублювання об'єктів.

Для виявлення та видалення дублікатів було знайдено відстані між об'єктами. Якщо відстань рівна 0, дублікати видалялися незалежно від назви. Якщо відстань не була великою (близько 20 м), дублікатами вважалися об'єкти з однаковими назвами. Розташовані на відстані понад 20 м (для деяких об'єктів більше) об'єкти не вважалися дублікатами.

Об'єкти картографування. Туристичний потенціал певного регіону визначається сумою таких показників: кількості та значення (ваги) туристичних об'єктів і туристичної інфраструктури. До базової туристичної інфраструктури належать:

- заклади розміщення: готелі, мотелі, хостели, зелені садиби тощо;
- заклади харчування: ресторани, кафе, їдальні, а також продуктові магазини, ринки, м'ясні лавки тощо.

Також бажаною для туристів є наявність:

- банків і банкоматів;
- автомобільної інфраструктури: автосервісів, СТО, заправних станцій, паркувальних місць;
- медичної інфраструктури: лікарень, медичних пунктів, а також аптек, магазинів оптики тощо;
- транспортної інфраструктури: авто- і залізничних вокзалів, зупинок, маршрутів громадського транспорту;
- інших сервісів: відділень поліції, посольств і консульств, туристичних агенцій та інших об'єктів, які роблять перебування туриста повноцінним.

Особливістю гастрономічного туризму є приналежність до об'єктів туризму певних закладів громадського харчування. Це мають бути унікальні заклади або гастрономічні події. Наприклад, гастрономічні фестивалі є об'єктом туризму, як і ресторани, кафе тощо.

До об'єктів гастрономічного туризму належать також алкогольні заклади (бари, пивні, паби), об'єкти харчової промисловості, в які можливі екскурсії (агрофірми, пивзаводи тощо).

Розрахунок картографічних показників. Туристичний потенціал визначається сумою показників по туристичних об'єктах і туристичній інфраструктурі. Під час їх розрахунку враховувалося, що різні об'єкти мають різну вагу в кінцевому значенні показника. Наприклад, наявність доріг важлива, однак їх кількість надмірна порівняно з кількістю інших об'єктів. Відповідно, введений коефіцієнт (1/1000) приводить значення доріг до середнього показника з-поміж усіх об'єктів інфраструктури.

Запит на формування показника інфраструктури мав такий вигляд: [Автомобільна] + [Аптеки] + [Банки]*5 + [Банкомати] + [Поліція] + [Вокзали]*5 + [Готелі]*5 + [Зупинки]/10 + [Бювети] + [Лікарні]*5 + [Оптика] + [МагазПобут] + [МедПункти] + [Пініки] + [Мотелі] + [Посольства]*10 + [Пошта] + [ЗелСадиби] + [Туалети] + [ТурАгенції]*5 + [АвтоШляхи]/1000 + [Залізниці]/10.

Запит на формування показника туристичних об'єктів інший:

[FastFood] + [Бари] + [Виноградни] + [ГастроФест]*1000 + [Їдальні] + [Кафе] + [МаліМагази] + [МініМаркет] + [МясніЛавки] + [Пабт] + [Пекарні] + [Пивні] + [Ресторани]*5 + [Ринки] + [Супермарке]*5 + [Ферми] + [ХарчоПром]*5.

Вибір способів картографічного зображення. Туристичні об'єкти й інфраструктура зображені локалізованими значками. Об'єктам поставлено у відповідність зафарбованим круговим секторним значком діаметром 6 пунктів (2 мм), колір зафарбування якого вказує на тип об'єкта, а тон – його категорію. Відповідно, супермаркети позначені темно-фіолетовим, магазини світлішим кольором, кафе, їдальні та заклади швидкого харчування – спадаючими тонами фіолетового. А вже заклади громадського харчування показані темно-червоним. Виключення з цього складають гастрономічні фестивалі – вони показані коричневим круговим значком діаметром 4 мм. Для інфраструктури вибраний такий же принцип – лише змінена форма значка – квадрат зі стороною 2 мм. Категорії «туристичні об'єкти» й «туристична інфраструктура» показані структурною картодіаграмою з відображенням пропорцій кожного їх компонента в загальному значенні показника. Гастрономічний потенціал показаний картодіаграмою / кількісним фоном. Одиницею картографування є фізико-географічний район. Потенціал обчислений як сума балів: кожний бал орієнтовно рівний одному туристичному об'єкту або одному об'єкту інфраструктури. Проте один гастрономічний фестиваль дає району 1000 балів. Ряд значень інтервалів гастрономічного потенціалу вибраний так, щоб у кожний інтервал потрапляла орієнтовно однакова кількість фізико-географічних районів і межі цих інтервалів були раціональними.

Легенда включала таку структуру компонентів: харчування, магазини, промислові, алкогольні, фестивалі. Об'єктами гастрономічного туризму виступали: гастрономічні фестивалі, ресторани, кафе, їдальні, швидке харчування. Торгівля: супермаркети, магазини, мінімаркети, ринки, м'ясні лавки. Харчова промисловість: заводи, ферми, пекарні, виноградники. Алкогольні заклади: бари, паби, пивні. Інфраструктура сегментована за сервісами, розміщенням, комунікаціями, медичними закладами. Нами застосовано новий спосіб картографування – картограма для природних ділянок або кількісний фон для соціально-економічних явищ. Гастрономічно-туристичне районування постає основою управління та планування в регіоні. В основу практичних розробок для поділу рекреаційного господарства загалом у країні та в окремих регіонах покладено такі принципи гастрономічно-туристичного районування, як принцип об'єктивності, генетичний принцип, принцип комплексності, принцип ієрархічності.

Плануванням в туризмі займався Едвард Інскіп та наголошував, що це організація майбутнього для досягнення певної мети та завдань. Розвиток гастрономічного туризму в окремому регіоні та в ОТГ повинен спиратися на базову стратегію. На вибір обирають стратегію росту, стратегію стабілізації, стратегію виживання. Тому необхідно застосовувати стратегічні підходи: стратегії кардинальних змін, стратегії збереження росту; стратегії досягнутого росту, стратегії вибіркового росту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вперше проведено гастрономічно-туристичне районування Правобережного Полісся. Застосовано новий спосіб картографування: це картограма для природних ділянок або кількісний фон для соціально-економічних явищ. Поглиблено понятійно-термінологічний апарат гастрономічного туризму. Рекреаційне освоєння території з унікальною гастрономічною складовою підвищує його цінність та атрактивність та, у свою чергу, призводить до розвитку мандрівок і становленню гастрономічного туризму на досліджуваній території. Таким чином виникають передумови розвитку гастрономічно-туристичного районування.

Його особливість полягає в тому, що воно торкається як природних, так і суспільних явищ та об'єктів. Принципи та методи районування, а особливо гастрономічно-туристичного, спиралися на нароби вітчизняних та зарубіжних вчених. Формування ефективної системи стратегічного планування розвитку індустрії гастрономічного туризму в загальній соціально-економічній стратегії розвитку регіону є довготривалим процесом, який унормовує систему управління регіону та підвищує рівень його організаційної культури.

Джерела та література

1. Александрова А. Ю. Международный туризм : учебн. / А. Ю. Александрова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : КНОРУС, 2013. – 460 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. – 395 с.
3. Веденин Ю. А. Культурный ландшафт как объект культурного и природного наследия / Ю. А. Веденин // Известия РАН. Сер. : Географическая. – 2001. – № 1. – С. 7–14.
4. Дмитриевский Ю. Д. Туристские районы мира : учеб. пособ. / Ю. Д. Дмитриевский. – Смоленск : СГУ, 2000. – 224 с.
5. Зорин И. В. Энциклопедия туризма : справочник / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 368 с.
6. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.
7. Мажар Л. Ю. Территориальные туристско-рекреационные системы : монография / Л. Ю. Мажар. – Смоленск : Универсум, 2008. – 212 с.
8. Мироненко Н. С. Гуманитарные аспекты исследования рекреационных систем / Н. С. Мироненко, Э. М. Эльдаров // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 5 : География. – 1998. – № 1. – С. 22–27.
9. Николаенко Д. В. Рекреационная география : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Д. В. Николаенко. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 288 с.
10. Преображенский В. С. Основные концепции и модели рекреалогии / В. С. Преображенский, В. А. Квартальнов // Теоретические проблемы рекреационной географии. – М. : Изд-во Ин-та повышения квалификации работников туристских организаций, 1989. – С. 6–24.

References

1. Aleksandrova A. Yu. Mezhdunarodnyi turizm : uchebn. / A. Yu. Aleksandrova. – 2-e yzd., pererab. y dop. – M. : KNORUS, 2013. – 460 s.
2. Beidyk O. O. Rekreatsiino-turystski resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, raionuvannia / O. O. Beidyk. – K. : VPTs «Kyiv. un-t», 2001. – 395 s.
3. Vedenyn Yu. A. Kulturnyi landshaft kak obekt kulturnoho y pryrodnoho nasledyia / Yu. A. Vedenyn // Yzvestyia RAN. Ser. : Neohrafycheskaia. – 2001. – № 1. – S. 7–14.
4. Dmytrevskiy Yu. D. Turystskye raiony myra : ucheb. posob. / Yu. D. Dmytrevskiy. – Smolensk : SHU, 2000. – 224 s.
5. Zoryn Y. V. Entsyklopedyia turyzma : spravochnyk / Y. V. Zoryn, V. A. Kvartalnov. – M. : Fynansy y statystyka, 2003. – 368 s.
6. Liubitseva O. O. Turystychni resursy Ukrainy : navch. posib. / O. O. Liubitseva, Ye. V. Pankova, V. I. Stafiiichuk. – K. : Alterpres, 2007. – 369 s.
7. Mazhar L. Yu. Terrytoryalnye turystsko-rekreatsyonnye systemy : monohrfyia / L. Yu. Mazhar. – Smolensk : Unyversum, 2008. – 212 s.
8. Myronenko N. S. Humanytarne aspekty yssledovanyia rekreatsyonnykh system / N. S. Myronenko, Э. М. Eldarov // Vestn. Mosk. un-ta. Ser. 5 : Neohrfyia. – 1998. – № 1. – S. 22–27.
9. Nykolaenko D. V. Rekreatsyonnaia neohrfyia : ucheb. posob. dlia stud. vyssh. ucheb. zavedenyi / D. V. Nykolaenko. – M. : Humanyt. yzd. tsentr VLADOS, 2001. – 288 s.
10. Preobrazhenskiy V. S. Osnovnye kontseptsyy y modely rekrealohyy / V. S. Preobrazhenskiy, V. A. Kvartalnov // Teoretycheskiye problemy rekreatsyonnoi neohrfyy. – M. : Yzd-vo Yn-ta povysheniya kvalyfykatsyy rabotnykov turystskyykh orhanyzatsiy, 1989. – S. 6–24.

Нестерчук Інна. Гастрономічно-туристическе районування: планування і проектування туристско-рекреаційного пространства. В научному дослідженні реалізовано суб'єктивний спосіб познання і представлення об оточуючій среде с целью планування і проектування туристско-

рекреационного пространства в плоскости гастрономическо-туристического районирования на региональном уровне. Введено в научный оборот понятия «гастрономическо-туристическое районирование», «гастрономическо-туристический район». Углубленно принципы и методы районирования, а именно гастрономическо-туристического районирования, как новой формы организации пространства в целях рекреации и развлечений. Обоснованно гастрономическо-туристическое районирование как перспективную основу территориального управления, проектирования и планирования в пределах исследуемой территории. Экстенсивное развитие туризма в дальнейшем приводит к обострению противоречий между возможностями удовлетворения рекреационных потребностей и роста численности внутренних туристов и рекреантов.

Ключевые слова: гастрономическо-туристическое районирование, гастрономическо-туристический район, Правобережное Полесья, гастрономический туризм, территориальное управление, региональное проектирование и планирование.

Nesterchuk Inna. Gastronomic-Tourist Zoning: Planning and Designing of a Tourist-Recreational Space.

The article uses a subjective approach to generalize the planning and design of tourist-recreational space in the plane of gastronomic-tourist zoning at the regional level. The author's interpretation of the concept of "gastronomic-tourist zoning" and "gastronomic-tourist district" is substantiated. The principles and methods of zoning of the territory, namely gastronomic-tourist zoning of the region, as a new form of organization of space for the purpose of recreation and entertainment, have been deepened. Gastronomic and tourist zoning as a promising basis for territorial management, design and planning within the studied territory is substantiated. The study found that the extensive development of tourism in the future leads to exacerbation of contradictions between the possibilities of meeting recreational needs and increasing the number of domestic tourists and recreation.

Key words: gastronomic-tourist zoning, gastronomic-tourist region, Right-bank Polissya, gastronomic tourism, territorial management, regional designing and planning.

Стаття надійшла до редколегії
23.12.2019 р.